

Antropologi. Vores forhold til heksekunst og global opvarmning minder om hinanden, siger professor i antropologi Nils Bubandt.

Magisk tænkning

Af JOHANNE MYGIND

I den lille indonesiske landsby Buli, hvor professor i antropologi Nils Bubandt har udført sit feltarbejde, tror indbyggerne ikke på hekse. De tvivler på dem.

»Indbyggerne i Buli ved aldrig, om der har været hekse på færde eller ej. De mistænker, at det er et tilfælde af hekseri, hvis der er en, som er blevet alvorligt syg og er hævet omkring leveren, men de ved det ikke,« fortæller Nils Bubandt, som i 2015 indleverede sin doktorafhandling om hekseri. En afhandling, der begyndte som et klassisk antropologisk studie af magi og trolddom i et lille landsbysamfund, men endte med at diskutere den vestlige verdens forestillinger om tvivl, tro og rationalitet.

»Siden Renæssancen har vi i den vestlige verden taget det for givet, at det før-moderne menneske faktisk *troede* på hekseri og magi. Men den tankegang har jeg svært ved at få til at passe med mit feltarbejde i landsbyen i Indonesien, hvor jeg mødte nogle mennesker, som var fulde af tvivl,« siger Nils Bubandt, som i dag ikke længere studerer hekse i Indonesien, men menneskeskabte forandringer af klodens klima og miljø.

»Det skift er ikke så underligt, som det umiddelbart lyder, for i mine øjne forholder indbyggerne i Buli sig til hekseri på en måde, som minder om vores forhold til den globale opvarmning. Hekse og klimaforandringer er begge gode eksempler på det, som den britiske filosof Timothy Morton kalder 'hyperobjekter'. Fænomener, som vi kan tænke eller beregne os til, men som vi ikke har direkte adgang til gennem sanserne,« siger han og smiler, da han ser mit skeptiske ansigtsudtryk.

»Videnskaben kan ikke med sikkerhed forbinde den enkelte storm, den enkelte koralafblegning eller den enkelte varme dag i april med global opvarmning. Derfor har det fra starten også været et trosspørgsmål. Omkring 80 procent af amerikanerne tror på, at klimaforandringerne findes. Men der er jo altså også 20 procent, som ikke *tror*,« siger Nils Bubandt og fortsætter med at fortælle om det lille samfund i Indonesien, som han efterhånden har fulgt i 25 år.

I landsbysamfundet er der en meget flad struktur, og der er ingen høvdinge eller shamaner, som med autoritet kan håndtere heksene. Netop derfor er det op til den enkelte at afgøre, om hun eller han tror på hekse eller ej, og indbyggerne i Buli opfører sig nærmest som en flok uenige videnskabsmænd.

»Hekseriets virkelighed i Buli er fuldt af dilemmaer. Først og fremmest var det svært at afgøre, hvem der er hekse. Forestillingen i landsbyen er, at hekse kommer til én som ånder i en drøm og giver dig en frugt, som senere viser sig at være leveren fra et menneske. Folk siger, at den eneste måde at undgå at blive en heks på efter sådan en drøm er, at man fortæller andre om den. Men alle ved også, at man udstiller sig selv som en potentiel heks, hvis man fortæller om drømmen.

Deres tvivl minder om den, vi alle sammen konfronteres med i Brugsens grøntsagsafdeling: Vi ved, at nogle grøntsager kan indeholde rester af sprøjtegifte, men ikke hvilke. Derfor er beslutningen om, hvordan man forholder sig til denne relative mangel på viden, omgærdet af ophedet diskussion, social usikkerhed og individuel tvivl,« siger Nils Bubandt og fortsætter:

»Hele det moderne samfund er bygget op på den lovmæssighed, at vi er anderledes end de andre. Vi er moderne og oplyste mennesker, mens 'de ikke-moderne' er fanget i primitivitet og ignorance; vi er individer, de er sociale væsener; vi har tvivl, mens de har tro og overtro. Den franske sociolog Bruno Latour siger meget smukt, at skellet mellem moderne viden og individuel tvivl på den ene side og det før-modernes kollektive tro og naivitet på den anden er en skelnen, vi moderne er nødt til at *tro* på for at kunne forklare vores egenart.«

DET er denne modsætning, Nils Bubandt mener, vi har brug for et opgør med. For indbyggerne i Buli lever, hævder han, bestemt ikke med den ontologiske sikkerhed, som både samfundsforskere og vi andre ofte tilskriver folk i den ikke-vestlige verden. Samtidig mener han, at livet i Vesten er fyldt med magisk tænkning.

»I antropologien bruger man begrebet magi

om den måde, mennesker håndterer de ting på, som de ikke forstår og ikke kan kontrollere. Ifølge den definition har det moderne menneske faktisk i højere grad en magisk relation til mange sider af sit liv. Når vores iPhone bryder sammen, ved vi for eksempel ikke, hvorfor det sker, og begynder pludselig på en række magiske handlinger. Vi taler til iPhonen, slukker den, tænder den efter nøjagtig ti sekunder og håber så på, at den virker igen,« siger Nils Ole Bubandt og fortsætter:

»Global opvarmning sætter os i allerhøjeste grad i et magisk forhold til virkeligheden. Den eneste adgang, vi har til den globale opvarmning, er fra computer-producerede data og modeller, som vi må *tro* på med sikkerhed er sande, men som ikke giver os sikre måder at håndtere vores samtid og fremtid på. Vi har lige afholdt COP 23, hvor der året før var et stort gennembrud, fordi verdenssamfundet vedtog nationale begrænsninger på CO₂-udledningen. Disse tiltag er orienteret mod

et mål om, at den globale opvarmning ikke overstiger to grader, det sandsynlige og statistisk vedtagne »tipping-point« for en række af klodens klima- og økosystemiske sammenhænge. Men det kan USA's regering – og måske andre – så vælge ikke at tro på,« siger Niels Ole Bubandt og smiler:

»Jeg har selv dårlig samvittighed, når jeg flyver, fordi jeg tror på, at det kan få negative konsekvenser for klimaforandringer, men alle mulige andre mennesker flyver jo også, så hvorfor skulle jeg ikke? Her minder jeg pludselig om indbyggerne i Buli, som blandt andet mener, at hekse er kendetegnet ved egoisme og ved grådigt at spise alene. Alligevel er det udbredt, at man skynder sig at spise alene, når lejligheden byder sig, selvom man ikke burde, fordi det kan gøre én til en heks. I en verden af hyperobjekter – hvad enten det er global opvarmning eller hekse – trives den kyniske fornuft: vi ved, vi ikke burde, men vi gør det alligevel.«

Indoneserne tvivler på deres hekse. Her heksedans på Bali. FOTO: RITZAU SCANPIX

»Måske når vi først frem til en form for svar, når vi gør op med det moderne menneskes ekstreme selvsikkerhed og i stedet erkender vores egen irrationalitet.«

– Du gør lidt grin med alle klimapessimisterne?

»Ja, men klimaoptimisterne er lige så magiske i deres tænkning, når de for eksempel tror, at problemet kan løses med et teknologisk fix. Så klarer vi det med vindmøller og el-biler eller opfinder en maskine, som kan opsuge alt CO₂. Troen på menneskets genialitet og vort samfunds modstandsdygtighed er jo rundet af en moderne utopitænkning, hvor vi tror, at vi kan løse alting, samtidig med at alt forbliver det samme. Den logik er lige så magisk håbefuld som den, man kan finde i en indonesisk landsby,« siger Nils Bubandt og fortsætter:

»Jeg ser historien om hekseriet i Buli som en dyb tragedie. Både for ofrene for hekseriet og for dem, der blev anklaget for at være hekse. I landsbyen vil de gerne af med heksene én gang for alle, men samtidig producerer deres sociale handlinger hele tiden nye anklager og ny frygt.

Den globale opvarmning har den samme tragiske karakter. Vi vil gerne bevare biodiversiteten, redde havene, frelse millionbyerne fra oversvømmelse. Men hver gang vi køber en plasticpose, steger oksekød eller tager en flyrejse, er vi med til at producere de selv samme ondt. Det er ikke så underligt, at for eksempel Al Gores klima-film bliver fyldt med så megen patos. Man vil jo ikke noget hellere end at komme af med det onde.

Vi aner bare ikke hvordan, og måske når vi først frem til en form for svar, når vi gør op med det moderne menneskes ekstreme selvsikkerhed og i stedet erkender vores egen irrationalitet.«